

EVİ ANLAMAK

The Understanding Home

Zeynep Elif TUNÇ DEMİR*

ÖZ

Bu çalışma herkesin aşına olduğu, sosyalizasyon sürecinin ilk başladığı mekân olan “evi nasıl anlayabiliriz?” sorusunu analitik düzlemde tartışarak, evin sahip olduğu mahrem ilişkileri ve gündelik pratikleri ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun beraberinde ev ve konut nosyonlarının mekânla kurulan ilişkiden bağımsız olmadığını; evin insan için idealize edilmiş bir form olduğunu ifade ederken, konutun idealize edilmekten ziyade bir metayı ifade etmek için kullanıldığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca konut araştırmalarına hâkim olan, tek biçimli konut yorumlarının aksine bu metin daha interdisipliner bir hatta yer almaktadır. Çünkü yazar konutun özüne sadece mekân üzerinden ulaşmaya çalışmaz. Gündelik hayattan toplumsal hafızaya, nesnelere kurulan ilişkiden domestik ağlara, komşuluk kültüründen yalnız kalma tecrübesine değin çoklu parametreler üzerinden söz konusu olan öze ulaşmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada Zemzem T. Polat’ın kaleme aldığı eseri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: ev, konut, gündelik hayat, kolektif hafıza, kitap incelemesi.

ABSTRACT

This study discusses the question “how can we understand the house?”, which is the place that everyone is familiar with and where the socialization process first begins, on an analytical level, and tries to reveal the intimate relations and daily practices that the house has. In addition, it is clearly understood that the notions of home and dwelling are not independent of the relationship established with space; while the house is an idealized form for human beings, the dwelling is used to express a commodity rather than an idealized form. Moreover, unlike the uniform interpretations of housing that dominate housing studies, this text is more interdisciplinary. Because the author does not try to reach the essence of housing only through space. He tries to reach this essence through multiple parameters, from daily life to social memory, from the relationship established with objects to domestic networks, from neighborhood culture to the experience of being alone. In this study, the work written by Zemzem T. Polat was examined.

Keywords: home, housing, daily life, collective memory, book review.

* Doktora Öğrencisi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Konya / Türkiye. E-posta: zetunc04@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0785-0142.

Taşgüzen Polat, Zenzem (2024). *Evi Anlamak*. İstanbul: İletişim Yayınları, 189 sayfa.

Bu kitap yazarın, evlerle kurduğu ilişki neticesinde ortaya koyduğu bir çalışmadır. Çalışmanın nesnesi her ne kadar ev olarak ifade edilse de aslında kitap doğrudan yazarın öz yaşam öyküsünü merkeze koyarak kurguladığı bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar metnini kurgularken, hatırlamanın ve hafızanın kapılarını sonuna kadar aralamaktadır. Çocukluğundan gençliğine (35 yıl) yer yer ailesiyle kimi zaman arkadaşıyla ya da bir başına yaşamını sürdürdüğü evlerde biriktirdiği hikâyelerle, tanık olduğu değişimi ev üzerinden okumaya çalışmaktadır. Nitekim yazarın *Evi Anlamanın Yolları* başlığının hemen ilk sayfalarında benzer bir değini yapar: “içine doğduğum ve sonrasındaki otuz beş yıllık tarihsel süreçte yaşadığım evler üzerinden evi farklı boyutlarıyla; gündelik hayat, deneyim, hayat hikâyeleri, komşuluk ilişkileri, duygular üzerinden okumaya çalışıyorum” (2024: 15-17). Yazarın bu okuma girişimi sadece yaşadığı evlerin yapısını veya biçimlerini ortaya koymamaktadır. Bunların yanı sıra komşuluk ilişkilerini, gündelik hayatın akışını, kültürde meydana gelen değişimi ve nesnelere kurulan ilişkinin otuz beş yıllık süreçte nasıl değiştiğini ve bunun hafızayı nasıl inşa ettiği üzerinde durmuştur. Hafıza ne zamansal ne de mekânsal olarak sınırlılık kabul edilen bir alandır. O, gündelik yaşamın her noktasından yük almayı bilen, bilişsel bir birikim alanıdır (Halbwachs, 2023). Bu bilişsel birikimin devraldığı miras hatırlanmak üzere saklanır (Karaarlan, 2019: 47). Bu saklama pratiği gerçekleşirken de hafıza kendi içerisinde bir seçilime gider. İşte tam bu seçimden arta kalan, hafızanın tanıklarıyla yani yaşanan evlerde edinilen komşuluklarla yapılan görüşmeler neticesinde yazar metnini şekillendirmiştir. Özetle ev her yanıyla insanı çepeçevre saran, anlardan çok anıların hapsedildiği, mutluluğun ve hüznün müştterek yaşandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanı derinlikli bir incelemeye tabi tutan Taşgüzen Polat bu çalışmadaki amaçlarını şu şekilde sıralar: Daha önceki çalışmalarda Urfa-Mardin gibi kentlerin sıklıkla geleneksel konut/ev bağlamında çalışıldığı çokça görülmüştür. Bu durum aslında çalışılan nesneye karşı körleşmeye sebep olmaktadır. Yazar, bu alışkanlığı kırıp evi sadece geleneksel konut babında değil onunla beraber toplumsal ilişkilerin bu konutlarda nasıl üretildiği, üretilen ilişkilerin parametrelerine ve mekânın değişimiyle beraber insanın nesnelere kurduğu ilişkilerin takibini yapmak amacındadır (2024: 28). Yani, yazar en temelde aşına olunanın dibini kazarak, daha önceden açılan patikalardan tekrardan yürümeyi reddetmektedir. Aslında yazarın bu amacının orijinalliği, aynı zamanda çalışmanın da özgünlük açısından ciddi

bir noktada konumlanmasını sağlamıştır. Bununla beraber bir diğer amacı ise kendi yaşam öyküsü üzerinden konut konusuna özgün bir yaklaşım geliştirmektir. Bu amaçla yazar aslında öznenin evle/konutla kurduğu ilişkinin öznelliğine de kapı aralamaktadır. Wittgenstein'a göre nesnelere kurulan ilişki tamamıyla kültürelidir. Kültür ortadan kaldırıldığı takdirde nesnelere kurulan ilişki de nesnelleşmeye gider (Wittgenstein, 2009). Yani evle kurulan ilişki de benzer bir değiniye sahiptir. Kimi zaman coğrafi kimi zaman kültürel kimi zaman ise tarihsel dokulardan dolayı evler farklı inşa edilebilir. Farklı inşa edilen mekânlar, farklı yaşam tarzları ve farklı düşünce biçimlerini de getirir. Söz gelimi yetersiz altyapıdan dolayı su tedarikinde sıkıntı yaşayan bir konutun içinde çamaşır makinesi bulunması yersizdir. Üçüncü ve son amaç ise “konutun çok disiplinli bir çalışma alanı olduğuna, insan eylemlerinin ve domestik ilişkilerin çeşitliliğine dair kabulle, konuta dair kuramsal tartışmayı yaşamın kendisinden, gündelik hayatın bilgisinden hareketle gerçekleştirmenin önemini vurgulamayı amaçlamaktadır” (2024: 35). Özetle yazar evin, olgusal derinliğine sadece teorinin yavan gücüyle dalmıyor, teori kadar “tarihsel gerçeklikten ve gündelik yaşamdan” aldığı güçle de bu derinliğe dalmayı göze almaktadır.

Bu kitap “aslında bunları biliyorsun ki...” ifadesinin sebep olduğu konforu yapı bozumuna uğratmak amacıyla kaleme alınmıştır. Taşgüzen Polat kitabın önsözünden sonuç bölümüne değin doğrudan bunun mücadelesini vermektedir. Nitekim aşına olunan ya da biliniyor olarak addedilen her türlü yaşamsal form kendisini doğrudan daha fazla bilinebilirliğe kapatır. Çünkü üzerine düşünülmüş ve konuşulmuş hakkında tekrardan düşünmeye ve konuşmaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Aşına veya aşinalık hem insanlara hem mekânlara her zaman bilinir olarak kabul edilen bir türlü kapayarak onları gerçek anlamda bilinir kılmanın önüne set çeker. Yani, aşına olunan şeyler genelde tanındık ve güvenilir olarak kabul edilen şeylerdir (Lefebvre, 2010: 20). Oysaki tekinsiz olan aslında biliniyor olarak kabul edilendir. En nihayetinde bilinir olarak kabul edilen şeylere karşı insanın tüm savunma mekanizmaları kapalıdır ki düşünce de buna dâhildir. Evi Anlamak işte tam da bu atalet haline, aşına olunanın bilindiği sanısına indirilen bir balyozdur. Yazarın bu girişimi kitaptaki beş başlıkta sistematik ve planlı şekilde işlenmiştir.

İlk başlık olan “Nesilden Nesile Bağlanmanın Yeri Olarak Ev” bölümünde yazar Urfa'da yaşadığı ilk evi komşuluk ilişkilerinden mahalle kavgalarına, evlerde bulunan tek musluktan erzak sandığına, özel alanlardan kamusal alanlara değin her türlü iletişimi ve nesnelere kurulan ilişkiyi kimi zaman o dönemi yaşayanların tanıklığı kimi zaman kendi yaşam deneyimi üzerin-

den anlatmaktadır. Bunun yanı sıra yazar aynı zamanda bu bölümde aslında kuşakların mekânı ya da kendi deyimiyle konutu algılama veya konutu deneyimleme pratikleri üzerinde durmuştur. Söz konusu olan konutu dedesi inşa etmiş, babası ve kendileri ise konutta yaşamaktadır. Yazar bu sürece odaklanırken sadece evde meydana gelen değişimleri ve dar mekânda sergilenen ilişkileri işlemiyor onların beraberinde konutun içinde yer aldığı mahallenin değişen yapısını, ülkede meydana gelen değişimleri de büyük bir titizlikle işliyor. Bilhassa kendisinin deneyimlediği belli başlı değişen hususlar da vardır. Bunlardan biri de mekânlara verilen isimlerde süreç içerisinde meydana gelen değişimdir. Sözelimi bu evde çekirdek aile düzeni oluşturduktan sonra değişmeye başlamıştır. Zahire evi artık herkes tarafından mutfak olarak kabul edilmiştir (2024: 48-49). Zahirede buğday saklamak için yapılmış olan sandıklar unun doğrudan değirmenlerden tedarik edilmesiyle beraber yerini ambar diye bir mekâna bırakmıştır. Bununla beraber eve yeni gelen nesnelere yaşamsal pratiklerde de ciddi değişimler gün yüzüne çıkar. Örneğin; fırınlı ocak alındıktan sonra üç gözlü ocak terk edilir. Ayrıca sabah erken saatlerde veya akşama doğru çocukların fırına gönderilme rutini neredeyse ortadan kalkar. Buzdolabının odaya girmesiyle birlikte tel dolap mutfaktan çıkarılır. Özetle evin içinde yer alan oda isimleri süreç içinde değişmiştir; mekân beyaz eşya ve mobilyaların kullanımıyla değişip daha güncel bir forma dönüşmüştür. Bu nesnelere evlerin içine girmesiyle beraber yeni tip toplumsallıklar ve kimlikler bu nesnelere kurulan ilişki neticesinde uzun bir süreçte inşa edilmiştir.

Bu değişime binaen ikinci başlık da hemen hemen aynı nüansları takip etmiştir. Ama birinci bölümün üzerine kurgulandığı evde daha otantik bir ortamda, geleneksel ilişkilerle hayat sürdürülürken “Dışarı Açılmanın Yeri Olarak Ev” başlıklı ikinci bölümde bu durum yerini lojmana bırakmaktadır. Lojmanı kendi yaşam hikâyesinin gölgesinde ve komşularının hafızasında kalanlar ışığında kaleme almıştır. Taşgüzen Polat bu hikâyelerde lojmanın insanlar için değişen anlamından ve bina içi üretilen ilişkilere değinmektedir. Lojmana taşındıkları ilk zamanlar komşuluk ilişkileri oldukça iyi ve yeme-içme pratikleri müşterek bir şekilde yapılırken, daha sonraki yıllarda bu lojmanda bu pratiklerin kaybolduğunu hatta ve hatta lojmanın kentsel dönüşüm politikalarının bir aracı olarak eriştiği meta anlamın yeni sınıfsal yapılar ve ilişkiler ürettiği üzerinde durulmuştur. Polat bu değişimi şu şekilde özetlemektedir:

Lojman, inşa edilme amacı, süreci ve mekânsal biçimlenişiyle belli bir dönemin kesitini ve sınıfını imlerken yıkımıyla yeni bir sınıfın yer

kapma mücadelesinin yapıtaşı oluşturur. ...Mekânın özellikleri, fiziksel ve sosyal bariyerleri, yaşayanların gündelik pratiklerini dönüştürürken sınıf kimliklerini de yeniden oluşturur. Lojmanda yaşarken hissedilmeyen ekonomik durum hissedilir olur, aidiyetin yitimi gündelik dile de sirayet eder (2024: 101-102).

“Uyumlanmanın Yeri Olarak Ev: ‘Ev Bir Giysi Değildir!’” şeklindeki üçüncü bölümün başlığı lojmandan ayrıldıktan sonraki süreci ifade etmektedir. Bu bölümde taşınan Özen Apartmanı aslında bir nevi yarı yapılanmış haliyle kentin temsili durumundadır. Buradaki süreç diğer konutlara kıyasla daha sancılı geçmiştir. Çünkü konut algısını terk edip evi benimseme eğilimi bireyler tarafından rahatlıkla geliştirilememiştir. Ayrıca bu süreç aslında tam olarak 1950 sonrası döneme denk düşmektedir. Bu dönemde diğer mekanlara kıyasla odalar arası geçişler çok daha seyrek hale gelmiştir. Aslında bu durum bir yandan da bireyselleşmenin başlangıcı olarak kabul edebilecek bir dönemdir. Bu dönemde kamusal ve özel alan ayrımı, konutlar inşa edilirken tekrardan göz önünde bulundurulmasına sebep olmuştur. “1970’lerden itibaren odaların büyüyerek, odalar arası geçişlerin de ortadan kalkması ile konutlarda esnek kullanım durumları ortadan kalkmıştır” (2024: 114). Özetle bu bölüm, bir semte alışmak, yeni komşuluk ilişkileri kurmak, arkadaşlıklar kurmak vb. yeni bir aidiyet oluşturma pratiği üzerinde durmuştur.

“Dışarısının Gürültüsü: ‘Biz Evimizi Seviyorduk Aslında’” başlıklı dördüncü bölüm aynı semtte yer alan başka bir binanın hikâyesini işlemektedir. Bu bina ise Yavuz Apartmanı olmuştur. Bu binanın aslında daha önceden değişimi gerekli kılan dinamiklerin aksine ev sakinlerinden bağımsız bir şekilde konutun çeperinde meydana gelen değişim ve zaman geçtikçe oluşmaya başlayan tekinsiz ortam Yavuz Apartmanını terk etmeye yaklaştırmıştır. “Her durumda aslında ev dışarısı ile içeriğin mütemadiyen yeniden kurulduğu bir alandır” (2024: 36). Bu yeniden kurulma halinde baskın olan taraf dışarısı olunca evin içindeki dinamiklerin sağlıklı bir şekilde işlemesi de pek mümkün değildir. İşte yazarın tam olarak bu bölümde odaklandığı husus da budur. Evin hemen dibinde bulunan parkın yeni açılan hastanenin sakinleri tarafından işgal edilmesi, hasta yakınlarının parkta geceleri konaklayıp semaver yakması gibi pratikleri sergilemeleri sonucu mahalledeki ilk yıllara kıyasla huzur ortamının bozulduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak mahalledeki kadınlarının hatta emeklilerin günün birkaç saatini geçirdiği mekân olan park, hastanenin inşasından sonra eril pratiklerin artmasıyla, mahalle sakinleri özellikle kadınlar eve kapanmaya başlamıştır (2024: 149). Artan ka-

musallığın söz konusu olduğu böyle bir durumda mahallelilerin de buna karşın mahremiyet beklentisi artmıştır.

Nitekim “Pandemide Ev: Evin Sınırları Üzerine Düşünmek” başlıklı son bölüm de aslında bir özel ve mahrem alan mücadelesinin neticesinde kaleme alınmış bir bölümdür. Ancak bu bölüm mekânsal değişim ve bu değişimin aktarılmasındaki özgünlüğü ile diğer bölümlerden farklılaşmaktadır. Ayrıca bu bölüm diğerlerine kıyasla Urfa’da değil yazarın pandemi sürecinde Mardin’de geçirdiği sürece ithafen kaleme alınmıştır. Yazar kendi deneyimlerini ifade ederken konutlaşmaya açılan alanlarda konutların kurulmasıyla Mardin’in kent hafızasından silinen dokuları ve kendi hayatıyla beraber kentin değişen dokusunu ciddi bir özveriyle işlemiştir.

Ancak bu bölümün başlığı her ne kadar metnin içeriğiyle uyuşsa da diğer başlıklarla bütünlük açısından kurduğu ilişki yetersizdir. Öyle ki yazarın kitaplaştırdığı bu çalışma 2019 yılında Mardin Artuklu Üniversitesinde Mimarlık Tarihi ve Kuramı Anabilim Dalında yazılan bir doktora tezidir. Tezin içeriğine bakıldığında söz konusu olan son başlığın sonradan “13 Mart Mahallesi, Mardin (2016-2018)” başlığının (Taşgüzen Polat, 2019), pandemi hususıyla harmanlanarak kitapta son bölüm olarak verildiği anlaşılmaktadır. Kendi doğallığı içinde kurgulanmış bir metin dışarıdan müdahaleyle yeniden yapılandırıldığında, metnin doğasına zarar verdiği gibi sonradan eklenen kısımlar da bir yamalama pratiği olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Sonuç olarak yazarın evi bu denli merkezi bir noktada tuttuğu bu çalışmada ister istemez evin içinde yuvalandığı yapı olarak kent de yer almaktadır. Taşgüzen Polat evlerin hikâyesini her yanıyla anlatırken bu evlerin içinde yer aldığı kentlerin değişim sürecini ve kent hafızasında meydana gelen değişimi de ortaya koymaktadır. Başta Urfa akabinde Mardin’in son yıllarda artan yapılaşma pratiğini görsellerle, yaşadığı evlerin projeleriyle ve kendi hikâyesiyle harmanlayarak ortaya koymuştur. Lakin hikâyesinin merkezinde tamamıyla yazarın kendi yaşam deneyimlerinin olması metnin bazı noktalarda nesnellikten uzaklaşıp öznelliğe kaymasına sebep olmuştur. Yani, kimi kısımlar sübjektif kalmıştır. Bu durumun risklerini bertaraf edebilmenin yolu ise saha çalışmasını sürdürürken metodolojik anlamda belli başlı öznelliklerin var olabileceğini kabul etmektir. Nihayetinde çalışmanın, yazarın bu durumu kabul ettikten sonra kaleme alındığını söyleyebiliriz. Söz konusu olan bu kabulden sonra ise çalışmada ulaşılan sonuçların diğer bilimsel metinlere kıyasla genelleştirebilme düzeyi oldukça düşüktür.

Kaynakça

- Halbwachs, Maurice (2023). *Kolektif Bellek*. Çev. Zuhâl Karagöz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Karaarslan, Faruk (2019). *Toplumsal Hafıza*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Lefebvre, Henri (2010). *Gündelik Hayatın Eleřtirisi*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Taşgüzen Polat, Zemzem (2024). *Evi Anlamak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşgüzen, Zemzem (2019). *Domestik Yaşam: Bir Konut Kuramı İçin Altlık*. Doktora Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Wittgenstein, Ludwig (2009). *Keskinlik Üstüne+ Kültür ve Deđer*. Çev. Dođan şahiner. İstanbul: Metis Yayınları.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.